

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ ПОДАТКОВОЇ РЕФОРМИ

У статті проаналізовано стан розвитку суб'єктів малого підприємництва України. Вказано умови, що перешкоджають подальшому розвитку малого підприємництва. Надано пропозиції щодо усунення основних недоліків категоріального апарату, подальшого розвитку малого підприємництва в умовах податкової реформи.

The article analyzes the development status of small business in Ukraine. These conditions are preventing the further development of small business. The proposals address key lacks categorial apparatus and further advancing the development of small business in tax reform are given.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Податкова реформа в Україні здійснюється шляхом удосконалення нормативно-правових актів з питань оподаткування і прийняття Податкового кодексу України (далі – ПКУ), який на думку законодавців повинен забезпечити досягнення балансу інтересів держави і платників податків.

Однак, зміст глави 1 розділу 14 ПКУ про спрощену систему оподаткування призвів до масових акцій протесту суб'єктів малого та середнього бізнесу і був вилучений. До сьогодні не прийнято на законодавчому рівні рішення, щодо оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Тому, на нашу думку, важливо оцінити їх стан та перспективи розвитку в нових умовах оподаткування.

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Питаннями становлення та розвитку суб'єктів малого підприємництва займалися такі видатні науковці як З. С. Варналій, В. Є. Сахаров, В. І. Шпак, Л. М. Гаєвська, О. С. Рибак, В. Л. Андрущенко, А. І. Крисоватий та інші. Віддаючи належне високому рівню наукових робіт перелічених авторів, хочемо зазначити, що в їх рамках дослідження теоретичних аспектів, світової і вітчизняної практики становлення та розвитку малого бізнесу здебільшого досліджувався період, що передував прийняттю Податкового кодексу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на обставини що змінилися, а саме, прийняття Податкового кодексу, існує необхідність оцінити стан та перспективи розвитку суб'єктів малого підприємництва в умовах податкової реформи, які залишаються мало вивченими і потребують особливої уваги.

Постановка завдання. Зважаючи на таку необхідність, доцільним є дослідження та надання пропозицій, щодо усунення неточностей категоріального апарату сфери малого підприємництва та оцінка стану і перспектив розвитку малого бізнесу України в умовах податкової реформи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Мале підприємництво – це соціально-економічний фундамент, без якого не можливий розвиток будь-якої інноваційно-орієнтованої держави. Підприємництво – це особливий вид економічної діяльності, який заснований на самостійній ініціативі, відповідальності і інноваційній підприємницькій ідеї. Крім того, надзвичайно важлива роль малого підприємництва у згладжуванні коливань економічної кон'юнктури. За посередництва малого підприємництва відбувається збалансування попиту та пропозиції, особливо в умовах кризових ситуацій. Але найголовніше завдання малого підприємництва – це формування стійкого прошарку середнього класу та створення робочих місць, професійне навчання.

За даними ООН, у розвинутих країнах у цьому секторі працює 50% трудового населення, а самі фірми виробляють 30-60% національного продукту. Варто зауважити, що в

кожній країні світу виходячи із національних особливостей та традицій встановлені свої критерії визначення суб'єктів малого підприємництва. Так, зокрема, у Німеччині критерієм віднесення підприємств до тієї чи іншої категорії є кількість працівників та фінансові параметри. У відповідності до них підприємства поділяються на великі якщо чисельність працюючих на ньому більш ніж 250 осіб; малі – 10-19 осіб; середні – 20-249 осіб; найдрібніші – до дев'яти осіб. Що стосується фінансових показників, то найдрібніші підприємства обмежені річним обсягом доходу – 1 мільйон євро, середній бізнес – річним доходом у 50 мільйонів євро, а більше – то є великий бізнес [1].

В Україні, на превеликий жаль, не існує єдиного визначення суб'єктів малого підприємництва як в правовому полі, так і в наукових працях. Так, в наукових працях для позначення цієї категорії суб'єктів господарювання використовується цілий ряд назв: «суб'єкти малого підприємництва», «малий бізнес», «малі підприємства», «підприємці», «приватні підприємці», однак дотепер чіткого, заснованого на науковій теорії, однозначного визначення цих суб'єктів не сформульовано. Нажаль, і в законодавчо-нормативних актах нашої держави, категорія малого підприємництва і критерії віднесення підприємства до малого, трактуються не однозначно.

Так, Господарським кодексом України (ст.63), в залежності від кількості працюючих та обсягу валового доходу від реалізації продукції за рік, підприємства можуть бути віднесені до малих підприємств, середніх або великих. Малими (незалежно від форми власності) визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей період не перевищує сімдесяти мільйонів гривень. Великими підприємствами визнаються підприємства, в яких середньооблікова чисельність працюючих за звітний (фінансовий) рік перевищує 250 осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за рік перевищує суму 100 мільйонів гривень, а всі інші визнаються середніми [2].

Що стосується податкового законодавства, то п.14.1.24 ст.14 розділу 1 Податкового кодексу України визначено, що великий платник податку це юридична особа, у якої обсяг доходу від усіх видів діяльності за рік перевищує 500 млн. грн. Тобто у податковому законодавстві критерії великих платників визначається без врахування кількості працюючих на них. В той же час Держкомстат України трактує мале підприємство як підприємство, на якому середньооблікова чисельність працюючих за рік не перевищує п'ятдесяти осіб, а обсяг валового доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) за цей же період не перевищує суми, еквівалентної 500 тисячам євро за середньомісячним курсом Національного банку України щодо гривні [3].

Різне тлумачення суб'єктів малого підприємництва, викликає неточності при статистичній обробці матеріалів і дає невірний розрахунок кількості малих підприємств та основних показників їх розвитку.

Тому, ми пропонуємо своє застосування в українську практику єдиних критеріїв для визначення малого підприємництва.

На сьогодні у зв'язку з прийняттям Податкового кодексу і не визначеністю питання щодо оподаткування малого підприємництва, важливо оцінити стан та перспективи розвитку малого підприємництва в Україні.

Так, згідно даним Держкомстату України питома вага малих підприємств в Україні складає 93,7 % від загальної кількості підприємств. За період з 1998р. по 2009р. утримується стійка тенденція зростання числа суб'єктів малого підприємництва та збільшення кількості малих підприємств на 10 тис. осіб наявного населення з 40 підприємств у 2000р. до 75 у 2009р.

Як свідчить аналіз наведених даних у таблиці 1, кожен четвертий український найманий працівник працює на малому підприємстві, і одна шоста усього обсягу реалізованої продукції, робіт і послуг в Україні реалізується суб'єктами малого підприємництва.

Таблиця 1

Основні показники розвитку малих підприємств України в період 2000 – 2009р. [4]

	Кількість зайнятих працівників (штатні, позаштатні та неоплачувані працівники), тис. осіб	Кількість найманих працівників (штатні та поза штатні працівники), тис. осіб	Частка найманих працівників на малих підприємствах до їх загальної кількості, %	Частка обсягу реалізованої продукції малих підприємств до загального обсягу реалізації, %	Частка прибутку від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств до загального обсягу прибутку, %	Частка збитків від звичайної діяльності до оподаткування малих підприємств до загального обсягу збитків, %	Частка підприємств, що одержали збитки, до загальної кількості малих підприємств, %
2000	1730,4	1709,8	15,1	8,1	12,9	16,3	36,6
2001	1818,7	1807,6	17,1	7,1	9,1	17,6	38,1
2002	1932,1	1918,5	18,9	6,7	9,3	18,8	38,2
2003	2052,2	2034,2	20,9	6,6	9,1	20,6	37,1
2004	1978,8	1928,0	20,2	5,3	8,2	25,4	35,5
2005	1890,4	1834,2	19,6	5,5	7,9	30,6	35,2
2006	2232,3	2158,5	23,5	18,8	17,2	40,2	33,7
2007	2231,5	2154,3	23,7	18,1	14,0	42,2	32,8
2008	2237,4	2156,8	24,3	16,3	16,5	37,6	37,3
2009	2152,0	2067,8	25,3	16,7	22,9	29,0	39,9

Тому, про малі підприємства України можна говорити, як про значного роботодавця і виробника товарів, робіт і послуг, але СМП не стали локомотивом української економіки, на їх долю припадає лише 50% ВВП країни. Крім того, за останні 13 років пріоритети в розвитку підприємств малого бізнесу за галузями економіки дещо змінювалися. Зокрема, починаю з 2003 р. суттєво скоротилась чисельність малого підприємництва в виробничій сфері і збільшилась у торгівлі та послуг. Так, у 2009 році частка кількості малих підприємств в загальній чисельності підприємств склала найбільшу питому вагу у сфері операцій з нерухомим майном, оренди, інжинирингу та надання послуг – 96,6% і найменше у промисловій сфері – 87,5%. Аналіз фінансові результати діяльності малих підприємств за 2000 -2009 р. свідчить, що збільшилась частка збиткових підприємств з 36,6 % у 2000р. до 39,9% у 2009 р. Разом з тим, в останні два роки значно скоротилися у складі операційних витрат суб'єктів малого підприємництва частка оплати праці та соціальних відрахувань, про свідчать дані наведені у таблиці 2.

Таблиця 2

Частка оплати праці та соціальних відрахувань в складі операційних витрат СМП в період 2008–2009р. [5]

Показники	СМП		Промислові підприємства	
	2008р.	2009р.	2008р.	2009р.
Оплата праці в % в операційних витратах	5,1	4,9	9,0	9,3
Соціальні відрахування, в % в операційних витратах	1,7	1,6	3,4	3,6
Середньомісячна заробітна плата у СМП, грн..	970	915	1 817	1 909

Такі низькі показники по заробітній платі та соціальним відрахуванням самі підприємці пояснюють несприятливим макроекономічним кліматом та податковим тиском.

Однак, це дає привід для звинувачення урядом суб'єктів малого підприємництва в ухилянні від сплати податків та виплаті заробітної плати в конвертах. Більш того, оскільки малі підприємці мають право працювати на альтернативних системах оподаткування, то на сьогодні, стоїть гостро питання ліквідації чи збереження цієї можливості, про що свідчить збереження дії Указу Президента України «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності» до цього часу. Податкова реформа, яка реалізувалась в прийнятті Податкового кодексу України, передбачає суттєві обмеження для суб'єктів малого підприємництва, які використовують спрощену систему оподаткування. Це і дія п. 139.1.12 ст.139 Податкового кодексу, якою передбачено, що «витрати, понесені у зв'язку із придбанням товарів (робіт, послуг) та інших матеріальних і нематеріальних активів у фізичної особи – підприємця, що сплачує єдиний податок» не враховуються у складі витрат при визначенні оподаткованого прибутку, а по даним Державної податкової служби України, це більш ніж 400 тис. фізичних осіб – підприємців [6]. Це й обмеження, щодо реєстрації суб'єктів малого підприємництва платниками податку на додану вартість (ст. 182 ПКУ). Це й обмеження, по видам діяльності при застосуванні спрощеної системи оподаткування, зокрема з надання послуг по бухгалтерському супроводженню, аудиту, консалтингу. Слід зауважити, що на сьогодні, ці види послуг надають майже 170 тис. суб'єктів малого підприємництва, що працюють на спрощеній системі оподаткування [6].

Висновки і перспективи подальших розробок. Отже для суб'єктів малого підприємництва з часу впровадження Податкового кодексу існують значні обмеження, які перешкоджають подальшому випереджальному розвитку малого бізнесу, створюють умови при яких суб'єкт малого підприємництва не має нагоди поступального розвитку і переходу з категорії малих в категорію середніх підприємств чи великих. А невизначеність влади, щодо існування альтернативних систем оподаткування суб'єктів малого підприємництва та зволікання в питанні прийняття закону „Про спрощену систему оподаткування обліку і звітності суб'єктів малого підприємництва” призводить до зменшення кількості таких суб'єктів. Якщо до прийняття кодексу кількість суб'єктів малого підприємництва, що користувались спрощеною системою оподаткування складала 1,4 млн. осіб то після його прийняття кількість зменшилась на 400 тисяч. Більш того, якщо враховувати, що один суб'єкт підприємницької діяльності, що працює на спрощеній системі щорічно сплачує до бюджету більше 3,1 тис.грн, то неважко зробити висновок скільки втратить держава, якщо ліквідує цю систему оподаткування, приблизно 4,1 млрд. грн. щорічно. Однак, слід враховувати, що крім втрати доходів до бюджету, державі прийдеться витратити державні кошти на створення робочих місць та на виплати по безробіттю. Тому, на нашу думку, нашим законодавцям слід дуже виважено підходити до прийняття рішень відносно спрощеної системи оподаткування, та враховувати не лише фіскальну складову, а й регулюючу складову податкової політики, оскільки майбутнє суб'єктів малого підприємництва напряму залежатиме від фіскального чи регулюючого напрямку податкової реформи.

Література

1. Міжнародна практика застосування спрощених (спеціальних) режимів оподаткування малого підприємництва та необхідність її адаптації й застосування в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/publications>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 №436-IV зі змінами та доповненнями від 09.07.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws>.
3. Наказ «Про затвердження Методологічних положень щодо виявлення нетипових підприємств у вибіркового структурному обстеженні малих підприємств» Держкомстат України від 27.07.2007. – № 278 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrstat.gov.ua>.
4. Державний комітет статистики України і держкомпідприємництва: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Збірник «Статистичний щорічник України» 2009 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
6. Інтерв'ю заступника голови Державної податкової служби Олександра Клименка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sta.gov.ua/control>.